

Bingöl'deki Sosyal ve Siyasal Yaşamın Dini ve Ahlaki Açıdan Değerlendirilmesi*

Abdulnasır SÜT**

Özet

Bu çalışmada Bingöl'deki sosyal ve siyasal gerçeklik, dini ve ahlaki değerler çerçevesinde ele alınmıştır. Bingöl, toplum gerçekliğinde dini referansların çok sık kullanıldığı ve dini ritüellerin yaygın olduğu bir şehirdir. Ancak Bingöl'de yaşamın niteliği, bu değer ve ritüellerle yeterince paralellik arz etmemektedir. İnsanların hayat tecrübesi bir anlamda inandıklarının ve düşündüklerinin tecrübesidir. Bu çalışmada toplumda yer edinen Bingöl'ün muhafazakâr ve dindar bir şehir olduğu algısının, din ve ahlak ölçü alındığında doğruluk derecesi ele alınmıştır. Bingöl'de, yaşamın dini ve ahlaki gayesi ile dindarlık tarzının İslam anlayışına uygunluğu sorunu incelenmesi gereken önemli bir konudur. Ayrıca Bingöl'de pek çok konuda olduğu gibi bireylerin siyasal ve sosyal hayattaki tercihlerinin başkaları tarafından belirleniyor oluşu ahlaki açıdan çeşitli açmazları beraberinde getirmektedir. Feodal sosyal yapıdan ve kırsal kültürden kentlilik kültürüne geçiş sancılarını yaşıyan Bingöl toplumunun siyasal ve dini yaşamının niteliği ve bunun insanların inandıkları değerlerle uyumluluğu konu edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Bingöl, sosyal, siyasal, din, ahlak, kültür, aşiret, şeyh.

Evaluation on Social and Political Life in Bingöl

Perspective by Religion and Ethic

Abstract

In this study, the social and political reality in Bingöl is evaluated within the framework of moral and religious values. The peculiarities of political and religious life of Bingöl people experiencing the troubles as a result of the transition from rural life to urbanity and the accordance of these peculiarities with their believes and values are the subject matters of this paper. The experiences of people throughout their life are actually what the people think on and believe in. Bingöl is a city where the religious references are often used and religious rituals are commonly practiced.

This study will discuss in what extent the perception that Bingöl is a conservative and pious city accurate religiously and ethically. Are the people of Bingöl in the true consciousness of their religious and ethic goals or do they mirror an ostensible piety? Does the fact that the preferences of Bingöl people regarding political and social life as well as the other fields are designated by the others, mean that the life has a content shaped by ethic values.

Key Words: Bingöl, social, politic, religion, ethic, culture, tribe, sheikh.

* Bu makale, 17-19 Eylül 2010 tarihli *III. Bingöl Sempozyumu*'nda sunulan "Bingöl'deki Sosyal ve Siyasal Yaşamın Dini ve Ahlaki Açıdan Değerlendirilmesi" isimli tebliğimizin gözden geçirilmiş ve genişletilmiş halidir.

** Yrd. Doç. Dr., Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Kelam Anabilim Dalı [nasr_12@hotmail.com]

Giriş

Toplumların yapısı ve sosyal ilişki tarzı, din ve ahlakın ilgisiz kalmasının düşünülemediği alanlardır. Yerel düzeyde her şehrin sosyo-kültürel yapısını ve siyasal tercihlerinin belirleyen asli unsurları araştırmak, şehrin yanında ülke sosyolojisini anlamada da önemli veri oluşturmaktadır. Bu anlama faaliyetine yönelik çalışmaların varlığı ve bilimselliği, toplumun gerçekliğine uygun tespitlerin yapılmasına katkı sağlayacaktır.

Bu makalede Bingöl'deki sosyal ve siyasal yaşam dini ve ahlaki açıdan değerlendirilmiştir. Konunun kavramsal çerçevesi *sosyal*, *siyasal*, *din* ve *ahlak* kavramları eksenin oluşmuştur. Bu kavramların her biri ayrı bir ilmi disiplin olmalarının yanında, birbirleriyle yakın bir ilişkiye sahiptir. Sosyal ve siyasal yaşamın din ve ahlaktan bağımsız düşünülemediği açıktır. Bu makalenin düşünsel alt yapısını oluşturan bu dört kavramın terminolojik izahlarının da ötesinde Bingöl toplum gerçekliğindeki karşılıkları birbirleriyle olan ilişkileri bağlamında değerlendirilecektir.

Bingöl'deki sosyal yapı ve siyasal yaşama ilişkin bazı genel veriler ve değerlendirmeler ışığında çalışmamızı şekillendireceğiz. Sosyal ve siyasal yapının nirengi noktalarını oluşturan unsurları tanımadan yapılacak bir değerlendirme sağlıklı olamaz. Bingöl sosyolojisini bilmeden, siyasal düşüncelerini ve eğilimlerini anlamak mümkün değildir. Bu nedenle biz Bingöl'ün sosyal ve siyasal yapısını genel hatlarıyla tanıttıktan sonra, şehirdeki yaşamı din ve ahlak açısından ele alacağız.

1. Bingöl'de Sosyal Hayat

Sosyal hayat, toplumsal hayatın dayandığı ilişkilerin bütünüdür. Ali Yaşar Sarıbay, "doğal toplum" kavramlaştırması ile toplumsal hayatın dayandığı ilişkiler ağının, doğal dürtü ve zorunluluklar üzerine inşa olduğunu ifade eder; toplumsal düşün, değer ve anlam sistemlerini pratik neden ve etkinliklerin bir türevi olarak çözümler. Bu bağlamda toplum, pratik ilişkilerin yansıması veya tasarımıdır. Bu kavram pozitivist sosyal bilim anlayışının bir ürünüdür¹.

Ünlü Sosyologlar, toplumu, anlamak amacıyla kategorize ederlerken çözümlenmelerde bulunurlarken çeşitli ilkeler üzerinde görüşlerini sistemleştirmişlerdir. Ünlü İslam tarihçisi ve ilk sosyolog kabul edilen İbn Haldun (v.808/1406) düşünce dünyasına, fikirlerine dayanak yaptığı temel kavram "umran" kavramıdır. İbn Haldun'un sosyoloji anlayışını da ancak bu kavramla anlayabiliriz. Kelime anlamı imar etme, şenlendirme, âbâd ve bayındır olma, gelişme anlamlarına gelen umran, sınırları bütün sosyal faaliyetleri

1 Ali Yaşar Sarıbay, *Siyasal Sosyoloji*, 3. Baskı, Ceylan Matbaacılık, Bursa 1996, s. 32.

kapsayan kurumları, geçmişi ve hâli içine alan bir ilimdir.² Bazen medeniyet ve içtimaiyat kavramlarını da kullanan İbn Haldun, toplumun bedevilikten hadariliğe geçişini, bunun gerisindeki saikleri detaylı bir şekilde incelemekte, toplumların yaşayışlarını ve bunu etkileyen her türlü olayı konu almaktadır.³ İbn Haldun, toplumu hadari (medenî, yerleşik, şehir) ve bedevi (göçebe, yabani, köylülük) umran diye ikiye ayırmakta ve tarih bilgisi ışığında toplumların, devletlerin hatta dinlerin, varlıklarını asabiye duygusu ile idame ettirdiğini izah etmektedir. Bu hususta başvurduğu ana kavram *asabiyyettir*. Ona göre asabiyyet toplumsal dayanışma ve yardımlaşmanın çekirdeğini oluşturur.⁴ Toplumunu oluşturan unsurların iktidar isteği, mülk asabiyesini yansıtmaktadır. Nesep asabiyesi bedevilikte ön planda iken sebep asabiyesi hadarilikte belirlemektedir. İbn Haldun'un asabiye kuramına göre Bingöl'ü değerlendirsek, bedevi umran anlayışından (köylülük kültüründen) hadari (yerleşik, şehir kültürü) umran anlayışına doğru evirildiğini, nesep asabiyesinde sebep asabiyesine doğru kaydığını ifade edebiliriz.

Modern çağın sosyal bilimlerde otorite kabul edilen iki büyük düşünürü olan Karl Marx ve Max Weber'in sosyolojik analizlerine dayanarak Bingöl toplum yapısını anlamak güçtür. Çünkü Bingöl, Marx'ın üretim biçimi ve sermayeye dayalı yapmış olduğu toplum çözümlemesinde ve Weber'in sınıf, statü ve siyasal hiyerarşisinde değerlendirilecek kadar heterojen bir nitelik taşımamaktadır. Bu iki düşünürün sosyolojik çözümlemeleri sanayi sonrası dönem içindir. Bingöl'de üretim ve sermaye gruplarından ziyade, hala geleneksel ilişki türü⁵ sosyal yapıyı belirlemektedir. Bingöl'de sanayiye dayalı bir işçi sınıfı olmadığı gibi, sermayeyi elinde bulunduran sermaye grubu da yoktur; sadece ticarete dayalı küçük bir esnaf grubundan bahsedilebilir. Bingöl'ün doğrudan sanayi sonrası tüketici toplum niteliğini taşıdığını söylemek daha doğru olur. Durkheim'in mekanik, anomi ve organik toplum özellikleri⁶

2 Süleyman Dönmez, "İbn Haldun'un Tarih ve Umran Anlayışına Felsefi-Eleştirel Bir Yaklaşım", *Ç. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt. II, Sayı I, Ocak-Haziran, 2002, s. 145-146.

3 İbn Haldun burada, insanın sosyalleşmesinin (*ictimâ*) zaruri olduğuna dikkat çekmekte ve bunun filozoflar tarafından "insan tabiatıyla medenidir" şeklinde tabir edildiğini, bir arada yaşamının zaruri olduğu yere *medine* denildiğini ve *umranın* manasının bu olduğunu belirtmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. İbn Haldun, *Mukaddime*, thk: Ahmet Za'bi, Beyrut, ts. [Daru'l-Erkam], s.73.

4 Bkz. İbn Haldun, *Mukaddime*, thk: s. 157, 150-151.

5 Geleneksel toplumlarda ilişki biçimlerinde belirleyici olan birçok unsur bulunmaktadır. Sosyal ve manevî otorite olarak ön plana çıkan *ağa, bey, şeyh, molla*, (italik kelimeler bana aittir -a.süt-) gibi faktörler toplum ve ilişki biçiminin şekillenmesinde belirleyici olabilmektedir. Bkz. Ünver Günay, *Din Sosyolojisi*, 9. Baskı, İnsan Yayınları, İstanbul 2010, s. 394-396.

6 Durkheim'in mekanik toplum anlayışı, İbn Haldun'un bedevi toplum anlayışıyla uyusmaktadır. Bu toplum anlayışında iş bölümü yoktur. Herkes her işi yapabilir, birincil ve sıcak ilişkiler esastır. Organik toplum ise iş bölümünün esas alındığı, ilişkilerin resmi ve soğuk olduğu toplum tipidir. Bu da İbn Haldun'un 'hadari' kategorisine denk gelmektedir. Anomi'de ise bir normsuzluk (kuralsızlık) esastır. Başka bir ifade ile anomi, mekanikten organik topluma geçiş sancısı yaşama halidir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Martin Slattery, *Sosyolojide Temel Fikirler*, Yay. Haz. Ümit Tathcan, Gülhan Demiriz, 4. Baskı, Sentez Yayınları, İstanbul 2011, s.33-39, 114-122.

sınıflandırmasını esas aldığımızda Bingöl'ün anomi toplum özelliğini gösterdiği ifade edilebilir. Çünkü toplum üretici ile tüketici konum arasında kalmaktadır.

Toplumumuzda geleneksel ilişki biçiminin ortaya çıkardığı sosyal yapı varlığını devam ettirmekte, bölgedeki aşiretlerin ileri gelenlerinin (bey, ağa, şeyh) öngördüğü ilişki biçimi etkisini sürdürmektedir. Sosyal yapı, köken olarak aşiretlere dayanmakta ve geleneksel ilişki ekseninde şekillenmektedir. Geleneksel yapının tüm sosyal ilişkiler üzerinde belirleyiciliği vardır. Söz konusu ilişkiler, toplumu siyasal, ekonomik ve sosyal olarak vesayet altına almaktadır.⁷ Bu tespitlerin işaret ettiği gerçekliğin bir dönem için haklılığına katılmakla beraber günümüz Bingöl'ünde ekonomik, sosyal ve siyasal ilişkileri belirleyen dinamiklerde farklılaşmalar olmuştur. Ayrıca Bingöl'deki aşiret gerçekliği kimi doğu illerinde karşılaştığımız aşiret gerçekliğinden farklıdır, hatta bunlarla karşılaştırıldığında belli oranda rasyonel ve anlaşılır olduğu da söylenebilir. Bingöl'de "toprak ağası" olarak kabul edilen, bir yörenin toprak işletmesini tekeline alan ve kendi maiyetindeki insanları istediği şekilde kullanan bir ağa tiplerinden bahsetmek güçtür.

Bingöl tarihinde geleneksel büyük aile ve kabile ilişkileri hâkim olduğu için toplumda birincil ilişkiler öne çıkmakta, kapalı toplum özelliği kendini göstermektedir. Bugüne gelindiğinde, küresel kapitalizmin kontrolüne giren dünyanın ve bölgedeki küçük burjuvanın bu geleneksel yapıyı değiştirici etkileri görülmekteyse de nihayetinde bölgede hâkim olan yapının geleneksel özellik taşımaya devam ettiği söylenebilir.

Kültür, inanç ve fikir değişikliği yapabilen insan bireysel olgunluk ve fikri yetkinlik niteliğine sahip demektir. Elbette söz konusu edilen kültür, inanç ve fikir değişikliği, olumsuzdan olumluya doğru ise bireye bir nitelik kazandıracaktır. Ancak, insanların kendi yaşam kültürlerini terk etmeleri de kolay değildir. Bingöl, son yıllarda eğitilmiş nüfusunda ciddi artış sağlamışsa da, niteliksel evrimle henüz arzulanan noktada değildir. Özgür, bağımsız ve kendi iradesini kullanabilen yeterli sayıda yetkin insan yetiştiremediği için sosyal ve siyasal yapısı eski anlayışın elinde şekil bulmaktadır. Dolayısıyla toplumun hayata ilişkin duygu, düşünce ve tutumları, ahlaki kaygı ve yargıları da buna göre şekillenmektedir.

Aşiret gerçekliğinin Bingöl sosyal ve siyasal yaşamı üzerinde farklı değerlendirmelere konu olabilecek çeşitli etkileri olmuştur. Öncelikle kapalı toplum, aşiret gerçekliğinin bir sonucu olup; bu anlayış bireyi yok saymaktadır. Bu anlayışın hâkim olduğu sosyal ilişki biçiminde insanlar, kişiliğini inşa etme ve karakterini olgunlaştırma imkânı bulamamaktadır. İnsanın birey-

7 Doğan Karasu, *Bingöl'de Sosyal ve Kültürel Yaşam*, İstanbul 2004, s.11-12, 29

sel tercihlerinin böyle toplumda bir değeri yoktur. Kapalı toplumda yaşayan insanlar, kendi iradesi ve kararı ile hayata tutunma gayretinden ziyade, toplumun ileri gelenlerinin tercihi ve himayesinde yaşama tutunurlar. Bu süreçte bireyler hayata kendi iradelerini katmaktan korkarlar. Çünkü tek başına yaşam mücadelesini verebilme imkânı, bilgisi ve güveninden yoksundurlar. Oysa dinimiz, insanların kendi kişisel hayatlarından hesaba çekileceğini vurgulayarak kendi özgür iradesiyle yaşam tercihlerini belirlemelerini ister. Yükümlülüklerimizi başkasına yüklemenin, başkasının bizim yerimize düşünmesini beklemenin, tutum ve davranışlarımızın belirlenmesinde akli yetkinliğimize ve bilgilerimizin doğruluğuna inanmamanın dinimizde yeri yoktur.⁸ Yaşamımıza şekil, renk ve tat veren ilkelerin belirlenmesinde bize ait bir şeyler olmalı ki, yaşadığımız hayat bizim olsun. Yoksa biz başka belirleyenlerin yaşamını, onların tercihlerini yaşıyoruz demektir.

Bingöl sosyal ve siyasal yaşamın belirleyeni konumunda olan aşiretler ile devlet organları arasında kimi dönemlerde adeta zımnî bir işbirliğinin olduğu bilinir. Bu işbirliğinde karşılıklı askeri/politik çıkarlar söz konusudur. Dolayısıyla her iki tarafın birbirlerini tolere ettikleri söylenebilir. Bugüne kadar feodal yapının varlığını bu denli etkin sürdürebilmesinin en önemli gerekçelerinden biri de bu bahsedilen organik bağıdır. Nitekim koruculuk sisteminde bu ilişki biçimi –özellikle Güneydoğu Anadolu- gözlemlenebilmektedir.

Ekseriyetle Zaza olan Bingöl halkında etnisite vurgusu diğer toplumlarla kıyaslandığında daha zayıftır. Halkın neredeyse tamamı Müslüman, mezhep olarak ise çoğunlukla Sünnî (Şâfiî)⁹ ve kısmen de Alevî'dir. Sünnilerde olduğu gibi Alevilerin de sosyal yapısının dayandığı nitelik aşiret olgusudur.¹⁰ Bingöl'de nüfusları azalan Aleviler, kendi geleneklerini sürdüremeyecek ve neredeyse cem tertip edemeyecek duruma gelmişler.¹¹ Bingöl'de yaşayan Aleviler ile Sünniler arasında hoşgörü ve karşılıklı anlayış hâkimdir. Kendi aralarında düzeyli bir ilişki geliştirmişlerdir. Hatta Alevilerle Sünniler bazı dini vecibeleri birlikte yapmaktadırlar. Alevilerin azımsanmayacak bir kısmı, bayram,

8 el-İsrâ, 17/13-15; "Her insanın amelini boynuna yükledik. Kıyamet günü kendisine, açılmış olarak karşılaşılaacağı bir kitap çıkaracağız. Oku kitabını! Bugün hesap sorucu olarak sana nefsin yeter" denilecektir; Kim doğru yolu bulmuşsa, ancak kendisi için bulmuştu; kim de sapmışsa kendi aleyhine sapmıştı. Hiçbir günahkâr, başka bir günahkârın günah yükünü yüklenmez. Biz, bir peygamber göndermedikçe azap edici değiliz." Ayrıca bkz. el-Bakara, 2/286 "Allah bir kimseyi ancak gücünün yettiği şeyle yükümlü kılar. Onun kazandığı iyilik kendi yararına, kötülük de kendi zararına. (Şöyle diyerek dua ediniz): "Ey Rabbimiz! Unutur, ya da yanılsak bizi sorumlu tutma! Ey Rabbimiz! Bize, bizden öncekilere yüklediğin gibi ağır yük yükleme. Ey Rabbimiz! Bize gücümüzün yetmediği şeyleri yükleme! Bizi affet, bizi bağışla, bize acı! Sen bizim Mevla'mızın. Kâfirler topluluğuna karşı bize yardım et."

9 Muhittin Özdemir, "Bingöl'de Dini Hayatın Bir Parçası Olarak Mezhep Olgusu", *I. Bingöl Sempozyumu*, Bingöl Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi Yayınları, Bingöl 2007, s. 255.

10 Ahmet Taşğın; "Bingöl Çevresi Alevileri", *I. Bingöl Sempozyumu*, Bingöl Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi Yayınları, Bingöl 2007, s. 230.

11 Taşğın, *a.g.m.*, s. 231.

cuma, vakit namazları kılmakta ve orucunu tutmaktadır.¹² Bingöl insanının kendi içinde mezhep ayırımı yapmaksızın sosyal ilişkiler geliştirmesi, takdir edilecek bir olgunluktur. Ayrıca Alevi dedelerinin katkısıyla Bingöl Üniversitesi'nde gerçekleşen *Geçmişten Günümüze Alevilik I. Uluslararası Sempozyumu*'nda¹³ bu olgunluk yinelenmiştir.

Dini tecrübe, sosyologların toplum analizlerinde üzerinde önemle durdukları bir husustur. Ortak kanı şu ki; din, sosyal hayatın en önemli unsurudur. Adalete, hukuka ve sevgiye dayalı sosyal bir yaşamın da en önemli belirleyicisidir. Konumuz açısından adalet, hak, hukuk ve paylaşım kavramlarının Bingöl toplum gerçekliğinde ne oranda karşılığını bulduğu, halkın davranışlarının din ve ahlak bazındaki değeri ayrıca incelenmesi gereken konulardandır.

Dini tecrübenin ahlak, siyaset, sosyoloji, psikoloji hatta estetikle ilişkisi vardır. Daha doğrusu, tüm sosyal bilimlerin dinin pratiğiyle bir şekilde bağlantısı bulunmaktadır. Bir inanç pratiği olan dinin bu ilimlerden soyutlanması düşünülemez.

Dini tecrübenin birden fazla boyutu vardır. Bunlar: *dini tecrübe boyutu* (experiential dimension), *ibadet boyutu* (ritualistic dimension), *ideolojik/inanç boyutu* (ideological dimension), *bilgi boyutu* (intellectual dimension) ve *dini kanaatlerin etkileme boyutu* (consequential dimension) şeklinde sıralanabilir.¹⁴ Bu, dini tecrübenin teorik, pratik ve sosyolojik açıdan değerlendirilmesi sonucu yapılmış bir ayırımdır.

Bingöl açısından dini tecrübenin ibadet boyutunun; sosyal yaşamda ibadetler, merasim ve söylemlerin çok yaygın bir şekilde yer aldığı söylenebilir. Camileri dolduran, dini vecibelerine hassasiyet gösteren ve büyük bir katılımla ifa eden bir halk ile karşılaştığımızı rahatlıkla ifade edebiliriz. Günlük yaşamda dini argümanların hâkim olduğu Bingöl'de, selamlaşma kültürü çok yaygın olup, Allah ve peygamber kavramları sosyal ve ticari ilişkilerinde çok sık olarak kullanılmaktadır. Genellikle yaşanan sorunlara dini referanslarla çözüm aranmaktadır. Bu göstergeler nasıl okunmalıdır? Bunlar dindarlığın bir göstergesi midir? Çoğu kez bunlar dindarlığın ölçütü olarak alınmaktadır. Ancak dinin temel referansları esas alındığında buna olumlu bir

12 Taşğın, a.g.m., s. 232, 235. Halil İbrahim Bulut'un "Bingöl Aleviliği: Sancak Bölgesi Bağlamında Bir İnceleme" adlı saha çalışmasında, Alevilerin kendilerini İslam dairesi içerisinde tanımladıkları, Allah, peygamber, melek, Kur'an-ı Kerim ve Ahiret'e olan inançlarının Sünnilerden farklı olmadığını, dini vecibelerini gerçekleştirdiklerini, Sünnilerle sosyal ilişkilerinde bir kopukluğun olmadığını okumaktayız. Bkz. II. *Bingöl Sempozyumu*, Bingöl Belediyesi Kültür Yayınları, Bingöl 2009, s. 565-573.

13 Bkz. *Geçmişten Günümüze Alevilik I Uluslararası Sempozyumu Tebliğler Kitabı*, I-II, (ed. Mehmet Yazıcı, Murat Varol) Bingöl Üniversitesi Yayınları, Bingöl 2014.

14 Zeki Korkutata, *Bingöl'de Dini Hayat*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2005, s. 19.

cevap vermemiz güçleşecektir. Çünkü dindarlık, insanın Allah, toplum ve dış dünyayla olumlu, uyumlu ve dengeli bir ilişki kurması ve ilişkilerini samimiyet üzerine devam ettirmesiyle mümkün olan bir durumdur. Bu ifadeyi biraz açarsak, tarihin öznesi olan insanın, kurduğu tüm ilişki ağını ihlâs üzerine tesis etmesi, üretici ve yapıcı nitelikte rol alması ile mümkündür.

Din, bizim en yapıcı unsurumuz olarak mutlak doğrularımızı ihtiva eden bir niteliğe sahip olmasına rağmen, sosyal ve siyasal yaşantımızdaki dalgalanmalar, çalkantılar ne anlama gelmektedir? Bunu, iman-amel ilişkisindeki samimiyet eksikliğine, başka bir ifadeyle eyleme dönüşmeyen imanın varlığıyla açıklanabilir. Allah ile doğru bir ilişki kurma ihtiyacı duyan insanımızın sosyal ve siyasal yaşantılarında çıkarların peşinden gitmesini, pragmatist bir tutum sergilemesini, "emeğini ve zamanını bir yalan olarak telakki ettiği siyasete harcamasını" ve bunu tercih etmesini ne ile izah edebiliriz?

Teorik düzlemde kabul gören inanç ilkelerini, dini tecrübenin ibadet boyutu ile destekleme çabası içerisinde olan Bingöl halkı için, dini tecrübenin bilgi boyutu ile ahlak boyutunun varlığı hususunda da bu kadar iddialı olmuyoruz. İnsanlar, toplum ve kamu kurumlarıyla olan ilişkilerini değerler ekseninde mi, yoksa çıkar ve güç hesapları üzerinde mi geliştiriyor? Kamu kurumuyla olan ilişkisinde insanların bir kısmı evrak üzerinde yalan beyanda bulunmasında hiçbir sakınca görmemektedir.¹⁵ Dinin temel amaçlarından olan insanın düşünce, duygu ve davranış kirliliğinden arındırılması hedefinin ne kadar gerçekleştiği önemlidir. Bireyin sosyal hayattaki kirlenmelerden ne kadar korunduğu, ne derece sosyal sorumluluk sahibi olduğu önemlidir.

Bingöl'ün dini aidiyetleri bölge illeriyle kıyaslandığında din ve inanç aidiyetinin baskın olduğu söylenebilir. Bingöl toplum yapısının şekillenmesinde din olgusu belirleyici bir rol oynamaktadır. Bingöl'deki sivil dini şahsiyetlerin güçlü bir gelenekten beslendiği bilinmektedir. Özellikle şeyhlik kurumunun Bingöl'de çok güçlü tasavvufi dinamiklerle beslendiğini, toplumun büyük bir çoğunluğunda ciddi bir saygınlığa ve yaygın bir meşruiyet zeminine sahiptir. Dolayısıyla Bingöl sosyolojisinde din ve inanç otoritesini ellerinde bulunduran şeyhlik kurumu Bingöl'deki diğer sosyolojik birimler üzerinde etkili olmakta, zaman zaman siyasal ve sosyal pek çok alanda asıl belirleyen konumuna gelebilmektedir.

Şeyhlik kurumu Bingöl tarihinde sosyolojik hiyerarşinin bazı kompartmanları üzerinde zaman zaman etkili karar mercii konumunda olmuştur. Özellikle şeyhlerin aşiret reisleri ve geleneksel kanaat önderleri üzerinde söz sahibi oldukları ve hatırlarının kırılmadığı bilinen bir gerçektir.

15 Örneğin, bir kısım insanlar Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonu'ndan destek alabilmek için yalan beyanda bulunabilmekte, varsa nüfusları menfaatleri için kullanabilmektedir.

Güçlü bir muhafazakâr geleneğe sahip olan Bingöl'de geleneksel kültür ve aşiret örgütlenme biçiminin varlığı söz konusu olsa bile, şeyhlik kurumunun zaman zaman bu iki güçlü aidiyet olgusunu kendi denetiminde tutabilmiştir. Bu da şeyhlik kurumunun Bingöl sosyolojisinin önemli bir parçası olduğunu göstermektedir. Bingöl halkının büyük bir ekseriyeti, şeyhlerin bir zamanlar halkın dini yaşamı, eğitimi ve ticareti üzerinde ne kadar etkin olduklarını bilir.

Geçmişte Bingöl sosyal yaşamında dini şahsiyetler, toplumda birleştirici ve bütünleştirici rol oynamışlardır. Anadolu'nun pek çok yerinde olduğu gibi Bingöl'de de ziyaret yerlerinin, türbelerin çokluğu, dini kültürün rolüne işaret etmesi açısından önemlidir. Vatandaşın sorunlarına doğrudan müdahil olan bu şahsiyetlerin toplumsal uzlaşısı ve adabın yerleşmesinde çok önemli roller üstlendikleri bilinmektedir. Vatandaş kimi zaman bazı sorunlarını yargıya taşımadan, hatta zaman zaman devletin yargı ve kolluk güçlerinin çözemediği olayları şeyhler, imamlar toplum üzerindeki dini ve sosyal nüfuzlarını kullanarak hal yoluna koyarlardı. Dini şahsiyetler, arazi anlaşmazlıkları, miras, boşanma, kız kaçırma davalarının halli gibi güncel problemlerde danışılan ve hakemlik yapılması istenen önemli mercilerdir. Çoğu kez, arazi davaları, ticarî münasebetlerde meydana gelen anlaşmazlıklar, itibarlı müderris ve hocalara intikal ettirilmekte ve kendilerinden yardım talep edilmektedir.

Yörenin şeyhleri ve din âlimlerinin toplum üzerine hâlâ belli oranda nüfuzlarının sürüyor olmasına karşın, bu kişiler eski etkinliklerini sürdürme ve daha rahat hareket etme imkânına sahip değillerdir. Devlet erkinin varlığını her alanda hissettirmesi, eğitim-öğretimin zorunlu olması, bilgiye ulaşmanın daha kolay olması ve bunun sonucunda bilginin belli ellerden çıkmış olması ve iletişim araçlarının yaygınlaşması gibi faktörler, bu etkinliklerinin zayıflamasına neden olmuştur.

Doğu toplumlarında olduğu gibi Bingöl'de de topluma egemen olan erkek, geçmiş yıllardaki kadar olmasa bile hâlâ sosyal ilişkilerin temel belirleyicidir. Kadınlar daha ziyade evi ve çocuklarıyla meşgul olmakta; kırsal kesimdekiler hayvancılık ve tarım işlerinde erkeklere yardımcı olmaktadır. Son yıllarda eğitimin yaygınlaşması ve şehir hayatının etkisiyle Bingöl kadın profilinde belirgin bir kırılma yaşanmaktadır. Bu kırılmanın hızlanmasında eğitim ve refah seviyesinin yükselmesinin önemli bir payı vardır. Son yıllarda siyasi alanda kadın kollarının göstermiş olduğu faaliyetler bunun en somut örneğidir. Bununla beraber kadının yerinin evi ve çocuklarının yanı sıra olduğu düşüncesi hâlâ hâkimdir. Ancak bu düşünce tarzının temel belirleyici din olmaktan ziyade, sosyo-kültürel dinamiklerdir. Aslında bu durum tüm ülke profili için de söylenebilir. Erkek merkezli bir düşüncenin yaşamın siyasi, sosyal ve dini alanlarında baskın olduğu rahatlıkla müşahade edilebilir.

Hatta ahlak anlayışımızın bile erkek ekseninde şekillendiğini ifade edebiliriz. Örneğin erkeklerle rahat konuşan, onların yanında yemek yiyen bir kadın, hatta kayınpederinin veya kayınbiraderinin yanında yemek yiyen gelin ahlaki açıdan sorgulanabilmektedir. Bölgenin ahlaki tasavvuru toplum içerisinde saygınlık ve nüfuzu olan şeyh, ağa, hoca vb. erkek figürlerin belirleyiciliği ekseninde değerlendirilmektedir.

Toplumumuzda namus anlayışı kadın üzerinden değerlendirilmekte, çoğu kez erkekler bundan istisna edilmektedir. Kadını korumak ve ona bir leke sürülmemesi için gösterilen ihtimam, erkek için gösterilmemektedir. Gece geç saatlere kadar dışarda vakit geçiren kız çocuğunu sıkı bir sorgulamaya tabi tutan baba, erkek çocuğu için bu denli bir sorgulama yapmaz. Amacım; kadın ve erkeğe olan yaklaşımın, “değerler” ekseninde değil, geleneksel namus anlayışı üzerinde şekillendiğini anlatmaktır. Dinimiz iffet ve namus anlayışına uymayan bir davranışa, kadın-erkek ayrımı yapmaksızın aynı tepkiyi göstermektedir. Kur’an, mümin erkek ve kadınların gözlerini haramdan sakınmalarını ve namuslarını korumalarını emretmektedir.¹⁶

Bingöl’de varlığını devam ettiren en önemli sosyal ve dini etkinliklerinden biri taziye olgusudur. Bingöl’deki taziye geleneği, insanların zor zamanlarında sosyal dayanışma ve birliktelik içerisinde olduklarına en güzel örnektir. Bu etkinlikte din ve sosyal ilişki kopmaz bir bağ içerisindedir. Ayrıca, insanların zor zamanlarında yakın çevresinden beklediği ilgiye olan ihtiyacın ifadesi olan sıla-i rahim; dinin bir emri olarak Bingöl’de varlığını güçlü bir şekilde devam ettirmektedir. Özellikle bayramlarda, cenazelerde, düğün dernekte ve acı bir olayda akrabaların birbirlerine olan bağlılıkları daha da arttığı gözlemlenmektedir.

Bingöl’deki dini hayatı konu alan bir araştırmada;¹⁷ Bingöl dindarlığına ilişkin sonuçlar dindarlık profilini açıklayıcı niteliktedir. Söz konusu çalışmada Bingöllülerin inanç düzeyinde yüksek bir katılım ve hassasiyet gösterdikleri, ibadatlere riayet ettikleri ifade edilmektedir. Aynı şekilde dinin sosyal yaşantı boyutu, halk inançları ve din kaynaklı örf ve adetlere olan uyum hususunda pozitif bir ilişki kurdukları tespit edilmiştir. Bingöl toplumunda dini referanslara müracaat, helal kazanç, eş seçimi, nikâh, haremlik selamlık uygulaması, çocuklara din eğitimi verilmesi vb. konularda dini hassasiyetin çok yüksek düzeyde olduğu gözlemlenmiştir. Ancak çalışmada komşuluk

16 Bkz. en-Nur, 24/30-31: “Mümin erkeklere söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar, ırzlarını korusunlar. Bu davranış onlar için daha nezihdir. Şüphesiz Allah, onların yapmakta olduklarından haberdardır. Mümin kadınlara da söyle: Gözlerini haramdan sakınsınlar, ırzlarını korusunlar.”

17 Zeki Korkutata’nın yukarıda da referansta bulunduğumuz ilgili tezi aynı zamanda bir saha araştırması niteliğinde olup 450 kişi üzerinde yapılmış anket çalışmasıyla sonuçlar elde edilmiştir.

ilişkisi, evlilik öncesi kız-erkek ilişkisi, oy verdiği kişinin dindar olması, çok eşlilik, alış-veriş yaptığı kişinin dindarlığı konularında ise orta düzeyde bir hassasiyet gösterildiği ve bir kararsızlık yaşandığı belirtilmektedir. Bunun yanında doğum kontrolünün dince uygun olmadığı düşüncesi yaygın olsa da, Bingöl Sağlık Müdürlüğü yetkililerinden alınan bilgilere göre son yıllarda Bingöl'de doğum kontrol yöntemlerinin ciddi anlamda arttığı görülmüştür.¹⁸

2. Bingöl'de Siyasal Hayat

Bingöl halkının siyasal hayata aktif bir şekilde katıldığını ifade edebiliriz. Bingöl halkının seçimlere katılımı, Türkiye ortalaması ile paralellik arz etmektedir. Hatta genel seçimlere katılım oranı, yerel seçimlere katılım oranından yüksektir. Bingöl insanının ülke siyasetine bu denli aktif katılımını sağlayan gerekçeler, ahlaki ve dini kaygılar nelerdir? Yönetime talip olanların hareket tarzını değer yargıları mı, yoksa iktidar ve kontrol talebi mi belirleyici olmaktadır? Çalışmamız açısından çok önem ifade eden bu soruyu şu şekilde de sorabiliriz: Bingöl siyaseti dini ve ahlaki değerler etrafında mı varlık bulmakta ve siyaset çizgisini devam ettirmekte yoksa ekonomik, idari ve otoriter kaygılarla mı ortaya çıkmaktadır?

Bingöl siyasal kültürüne ilişkin gözlem ve değerlendirmelere geçmeden önce siyasete ilişkin bazı değerlendirmelerde bulunmakta yarar vardır. Sarıbay, siyaseti bir kontrol ilişkisi olarak görmektedir. Buna göre siyasal etkileşimin ardında yatan etken kontroldür. Kontrol, iktidar ve otorite kavramlarıyla yakından ilişkilidir. *Siyasal etkileşim, tüm somut biçimleri ile (iktidar, otorite, patronaj vs.) veya bunlardan biri yoluyla bir şahsın/grubun, diğer bir şahs/grubun üzerinde kontrol kurma mücadelesi olup bu mücadeleyi ve sonuçlarını bir topluma meşru kabul ettirme sürecidir.*¹⁹ Bu kontrol ilişkisinin uygunluğu ya da rasyonelliği siyasal aktörlerce önemli değildir.

Siyasal kültür; bir ulusun siyasal hayatına dair o ulusun bireylerinin, tutum, inanç ve duygularının bütünü olarak adlandırılmaktadır. Sarıbay, bireyin siyasete karşı tutumunu belirleyen, siyasal nesnelere karşı tutumunu oluşturmaya katkıda bulunan üç etkenden bahsetmektedir. Bu üç temel (psikolojik temel) birbirleri ile bir iç bağa sahiptir. Bunlar:

- 1- Bilişsel (Cogniteve) : Birey, siyasal sistemin işleyişine onun önde gelen şahıslarına ve mevcut politika sorunlarına dair belirli bir bilgiye sahip olabilir.

18 Korkutata, a.g.e., s. 223 ; a.mlf., "Bingöl Halkının Sosyal Hayatta 'Din Tutumları' Üzerine", II. Bingöl Sempozyumu, Bingöl Belediyesi Kültür Yayınları, Bingöl 2009, s. 786-789.

19 Sarıbay, a.g.e., s. 36-38.

2- Duygusal (Affective): Birey, sistemi, ailesi veya arkadaşlarının etkisiyle duygusal olarak ret edebilir.

3- Yargısal (Evaluative): Birey, bunu moral bir değerlendirmeye tabi tutabilir.²⁰

Sarıbay, bu psikolojik kavramsallaştırmanın *yöresel* (parochial), *uyruk* (subject), *katılımcı* (participant) olmak üzere üç tür siyasal kültür tipini öngördüğüne işaret eder.

Yöresel siyasal kültürde birey, köy ve kabile olgusunun dışında siyasal sistemin pek farkında değildir. Dolayısıyla bireyin, siyasal sisteme (onun girdi ve çıktıklarına) siyasal aktör olarak bilişsel, duygusal ve yargısal yönelimleri sifıra yakındır. Ancak gelişmiş ülkelerde okuryazar oranının yüksekliği, kitle iletişim araçlarının yaygın nüfuzu gibi faktörler, bu siyasal kültürü bitirmiştir. Bu, ancak geleneksel toplum tipinde ve geçiş toplumlarında rastlanır.

Uyruk siyasal kültürde birey, yaşantısında ulusal siyasal sistemin etkisini veya potansiyel etkisini idrak eder ve kendini onun bir parçası olarak görür. Fakat siyasal hayattaki rolü pasiftir. Politika tercihlerine, yönetime dair pozitif ve negatif beklentilere, rejim ve otorite hakkında meşruluk anlayışına sahip olmakla beraber, siyasal katılımcı değildir.

Katılımcı siyasal kültürde ise birey, sistemin girdi ve sürecini farkındadır ve siyasete katılmaya isteklidir. En önemlisi birey, katılım için fırsatları değerlendirme yeteneğine, dolayısıyla etkinlik duygusuna sahiptir.²¹

Sarıbay, bunların bir siyasal kültür için yeterli olmadığını ifade etmekte, bireyin inanç, tutum ve değerler temeli üzerine kolektif olan sembolleri çatmadan siyasal kültürü anlamayı mümkün görmemektedir.

Seçkinlerin siyasal kültürleri ile kitlenin siyasal kültürü arasında farklar vardır. Seçkinler ile kitle arasındaki en önemli fark "biliş farkı"dır. Bunu ortaya çıkaran sonuç ise eğitim düzeyinden kaynaklanmaktadır. İnsanlar eğitim düzeyi düşük olduğu halde de siyasal olayları merak etme ve takip etmeyle bu açıklıklarını kapatabilirler.²²

Yukarıda verilen bilgiler ışığında Bingöl'ün siyasal kültürünü değerlendirmeye tabi tutarsak, Bingöl seçmeninin siyasete karşı duruşunu belirleyen etkenin, *bilişsel* değil, *duygusal* ve *yargısal* olduğu açıktır. Çünkü insanımızın siyasal tercihlerini belirleyen faktörler içerisinde bilişsel boyut en zayıf olanıdır. Ayrıca siyasal kültür kategorisi içerisinde Bingöl, yöresel ve uyruk

20 Sarıbay, *a.g.e.*, s. 50.

21 Sarıbay, *a.g.e.*, s. 51-52.

22 Sarıbay, *a.g.e.*, s. 58-59.

kültür tipine dâhil olabilir. Aşiretin ve köylülük kültürünün egemen olduğu, eğitilmiş ve kültürlü bireylerin sayıca daha düşük olduğu bir toplumda, bireyin siyasal tercihleri yüzeyseldir. Seçmen kitle halinde hareket eder ve duygusaldır. Bölge siyaseti katılımcı kültür tipine dâhil edilemez. Çünkü seçmen, siyasal tercihinin sebeplerini ve sonuçlarını, sisteme olan girdi ve çıktılarını yeterince farkında değildir.

Bingöl siyasetinde üç sosyal eğilim ağırlıklı rol oynamaktadır. Bunlar, aşiret olgusunun tabii bir sonucu olan “ağa, bey” kesimi, din konusunda insanlara rehberlik eden “efendi, şeyh, molla” kesimi ve ilk kesime yakın duran, belli ekonomik güce sahip, bürokrasi erkinin gücünü farkında olan ve bundan yararlanmaya çalışarak toplumda prestij kazanmış sosyal eğilimdir.²³ Bu tespite büyük oranda katılmakla beraber Bingöllerin siyasal tercihlerini yeterince açıklayıcı olmadığı kanaatindeyiz. Çünkü ideolojik diyebileceğimiz Kürt ulusalcılığının da son yıllarda Bingöl siyasetinde belirleyici olduğu görülmektedir.

“Bingöl’ün siyasetine, Elazığ’ın ibadetine güven olmaz”²⁴ sözü bir şehir efsanesi dahi olsa bu yargı, Bingöl’ün siyaset çizgisinin tahmin edilmez ve öngörülemez olduğunu göstermektedir. Ancak kanımca bu söz, 1982 Anayasası oylamasında tüm Türkiye’nin aksine Bingöl’ün “hayır” demesinden ileri gelmektedir. Bingöl siyasetinin öngörülür sonuçlar doğurması ya da doğurmaması hangi nedenlerden kaynaklandığının irdelenmesi gerekmektedir. Çünkü bu Bingöl siyaset çizgisinin anlaşılması açısından önemlidir.

Yılmaz Bingöl, Bingöl siyasetinin tutarlı ve güvenilir olduğunu 1950-2007 yılları arasında yapılan on beş genel seçimi değerlendirerek göstermeye çalışmıştır. Bingöl seçmeni bu 15 genel seçimden biri hariç diğerlerinde tutarlı bir görünüm sergilemektedir. Bu araştırmanın sonucunda Bingöl seçmeninin büyük oranının muhafazakâr olduğu ve çizgisini istikrarlı bir şekilde sürdürdüğü görülmüştür. Bu muhafazakâr seçmen, ekseriyetle, Milli Görüş geleneğinden gelen siyasal partileri desteklemiştir.²⁵

Demokrasi kültürünün siyasal hayatımızda amacına uygun ve işlevsel bir nitelikte olmadığını müşahade etmekteyiz. Vatandaş, istediği adayı değil, partinin istediğini, dolayısıyla siyasal parti başkanının belirlediğini onaylamakta ya da reddetmektedir. Bingöl’de de durum bundan farklı değildir.

23 Abdullah Taşkesen, “Sosyal ve Siyasal Eğilimler Üzerine Sosyolojik Gözlemler” (Bingöl Örneği), *II. Bingöl Sempozyumu*, Bingöl Belediyesi Kültür Yayınları, Bingöl 2009, s. 512-513.

24 Bu sözün kaynağı konusunda net bir bilgi olmasa da, bu yargı Edebiyatçı yazar Ahmet Kabaklı’ya atfedilmektedir. Ancak bunun doğruluğu ispatlanamamıştır. Bu bir şehir efsanesi haline gelmiştir. Bkz. Yılmaz Bingöl, “Bingöl’de Siyaset ve Güven Sorunu: 1950-2007 Genel Seçimleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz”, *II. Bingöl Sempozyumu*, Bingöl Belediyesi Kültür Yayınları, Bingöl 2009, s. 467.

25 Bkz. Bingöl, *a.g.m.*, s. 468-489.

Türkiye'deki demokrasi türü katılımcı değil, temsili demokrasi olduğundan, vatandaşın iradesinin ne oranda iktidarda olduğu ayrıca tartışmalıdır.

Bingöl'ün siyasetinde rol alan şahsiyetlerin şu özellikleri itibariyle ön plana çıktıkları tespit edilmiştir. Sosyal statüleri belirgin şahsiyetler (dini şahsiyetler), aşiret olgusu (ağa, bey), akademik ve bürokratik şahsiyetler (devlet gücü), son yıllarda doğu ve güneydoğuda varlığını etkili bir şekilde hissettiren Kürt ulusalcılığı gibi unsurların siyaset sahnesinde daha etkin olduğu görülmüştür.

Ülke gündeminin ve sorunlarının yerel siyasal tercihleri etkilemesinin yanında, etnik temelli siyasal partilerin varlığı ve adaylarının vasıfları gibi faktörlerin de tercihleri etkilediği söylenebilir. Bingöl siyasetinin ağırlıklı olarak geleneksel ilişki biçimine dayalı ve ideoloji eksenli oluşunun yanında "konjoktürel yapı"nın doğurduğu duygusal ve tepkisel tavırlar önemli etkenlerdendir.²⁶

Seçmenlerin parti tercihlerini belirleyen bölge siyasetine ilişkin bazı ölçütler etkili olmaktadır. Düşünce olarak partiye yakınlık, partiye veya parti liderine haksızlık yapıldığı düşüncesi (mağduriyet), zulme ve haksızlığa karşı çıkma beklentisi, akrabalık ilişkisi, aynı aşiretten olma, ekonomik beklentiler, sosyal yardımlar, sorunların çözülmesine olan inanç, aday profili, aday ve partinin din hassasiyeti, lider karizması...²⁷ gibi faktörler seçmenlerin siyasi tercihlerinde belirleyici olmaktadır.

Değerlendirme

Din ve ahlak ölçü olarak alınınca, insanın yaşam tecrübesine ilişkin tüm bireysel, sosyal, siyasal, hatta kurumsal ve kamusal etkinlikler "değerler" çerçevesinde mülhaza edilmelidir.

Kentlilik kültürü yeni yeni oluşan Bingöl'de sosyal ilişkiler hâlen medeni bir olgunluğa ulaşmamıştır. Ancak yaşanan sosyal ilişkiler süreç içinde amaç ve çıkar birlikteliği etrafında şekillenmektedir. Farklı aşiret veya ailelerine mensup olan insanlar İbn Haldun'un *mülk asabiyesi* (yönetme, siyaset) dediği çerçevede ilişki ağı oluşturmakta, iş ve menfaat birlikteliği ekseninde hareket etmektedirler.

İnsanların hayat tecrübesi bir anlamda inandıklarının ve düşündüklerinin pratiğidir. Tarihi bir olgu olarak dinin yaşam pratiği üzerindeki etkisi şekilsel olabileceği gibi, daha çok arzulanan içerikseldir, yani nitelikle ilgilidir.

26 Karasu, a.g.e., s. 96.

27 Abdurrahman Ensari, "Sorunların Çözümünde Seçenlerin ve Seçilenlerin Rolü", II. Bingöl Sempozyumu, Bingöl Belediyesi Kültür Yayınları, Bingöl 2009, s. 549.

Bingöl insanının yaşam tarzını belirlemede ve şekillendirmede dini etkinin formel mi yoksa niteliksel mi olduğu çalışmamızın bir parçası idi. Sosyal yaşantıda dini referansların çok sık kullanıldığı Bingöl'de, dinin arzuladığı yaşam niteliğinin istenilen düzeyde olmadığı kanaatindeyiz. İdeale yakın bir hayat tasavvuru olan dinin, reel hayatımızdaki menfi davranışların kaynağı olmadığı da aşikârdır. Bu, dini referansların toplumda nitelikli davranış üretmede kullanılmadığını göstermektedir. Dolayısıyla dini referanslara yapılan göndermeler şekilsel olmakta, yaşanan dini ritüeller genellikle içerikten ve ihlâstan uzak olmaktadır. Çünkü din, iman ile ameli bir arada kopmaz bir ilişki içerisinde sunmaktadır. Değerlere istinaden inşa edilmeyen bir yaşam pratiği, din açısından istenilen ve tasvip edilen bir yaşam değildir. Siyasal hayatımızda değerlerden ziyade, iktidar erkine sahip olma, siyasetin imkânlarında yararlanma, toplumda söz sahibi olma gibi etkenler belirleyici olmaktadır.

Eylemlerin ahlaki bir nitelik kazanması öncelikle eylem hakkında bir bilgiyi ve fiilin özgür bir iradeyle tercih edilmesini gerekli kılar. Bu bağlamda Bingöl insanının sosyal ve siyasal davranış ve tutumlarını belirleyen insanların bilgisi ve iradesi, ahlaka konu olabilir. Genel olarak bakıldığında önemli sosyal ve siyasal olaylarda, vatandaşın bilgisi yetersiz görüldüğünden, seçkinlerimiz ya da siyasetçilerimiz kararı vatandaşa bırakmamaktadırlar. Ahlakın en önemli sacayaklarından olan irade ve bilgi eksikse, ahlaki durum da zayıftır.

Dini bilgimizin kaynağı bizler değiliz. Dini bilgiler, araştırma ve incelemeye dayalı bir bilgiden ziyade, nesilde nesile aktarılan bilgilere dayanmaktadır. Eylemlerimizin ahlaki nitelik kazanabilmesi için düşünce, eylem ve kararların bize ait olması gerekir.

Toplumsal birlikteliğin ve uyumun yaşanması, topluma şekil ve ruh kazandıran temel ilkelerin kabul ve tecrübe edilmesiyle mümkündür. Doğru ve sağlam temelleri olan teorinin, sosyal ve siyasal yaşam içerisinde kendisini eyleme dönüştürme imkânı bulduğunda ahlak açısından anlamlı bir sonuç doğurmuş olur. İnsan için üretilen bilginin temel amacı, insanın mutluluğunu (tahsilu's-saade) temin etmek ise -ki böyle olduğu kabul edilir- o zaman teori ile pratik, başka bir ifade ile bilgi ile eylem arasında müsbet ve uyumlu bir ilişkinin varlığı gerekli olmaktadır.

Akıl; özellikle yaşamı idame ettirme, sosyal, ticari faaliyetlerimizi sürdürme imkânı veren yetidir. Oysa akıl, bu işlevleri yanında asıl olarak erdemli ve anlamlı bir hayatın tesisi için bize lütfedilmiş en önemli nimettir. Akıl kullanma sorumluluğu en önemli mükellefiyetlerdendir. Aklımıza ve bilgimize güvendiğimiz, kişisel gelişimimiz tekâmül eder, karakter ve şahsiyetimiz gelişir, sonuçta ahlaki bir olgunluğa erişiriz. Aksi halde, kendi akli meleke-

lerimizden vazgeçerek başkaca unsur veya akılların hayatımıza renk, şekil ve tat vermesi beklenirse, arzulanan nitelikte bir toplum olmayı başarmamız mümkün olamamaktadır.

Toplumumuzda var olan insan ilişkilerinin niteliğini sorgulamak, kaliteli bir toplum tesis etmenin gereğidir. Nitelikli toplum olma ideali, bilinçli bir zihne sahip olmayı, feodal kimliği bir tarafa bırakmayı, bir kitle inşasını tesis edecek bilgi ve donanıma sahip olmayı öngörmektedir.

Kaynakça

- Bingöl, Yılmaz, "Bingöl'de Siyaset ve Güven Sorunu: 1950-2007 Genel Seçimleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz", *II. Bingöl Sempozyumu*, Bingöl Belediyesi Kültür Yayınları, Bingöl 2009, II, ss. 469-489.
- Bulut, Halil İbrahim "Bingöl Aleviliği: Sancak Bölgesi Bağlamında Bir İnceleme" *II. Bingöl Sempozyumu*, Bingöl Belediyesi Kültür Yayınları, Bingöl 2009, ss. 565-573.
- Dönmez, Süleyman, "İbn Haldun'un Tarih ve Umran Anlayışına Felsefi-Eleştirel Bir Yaklaşım", *Ç. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt. II, Sayı I, Ocak-Haziran, 2002, ss. 135-154.
- Ensari, Abdurrahman, "Sorunların Çözümünde Seçenlerin ve Seçilenlerin Rolü" *II. Bingöl Sempozyumu*, Bingöl Belediyesi Kültür Yayınları, Bingöl 2009, ss. 547-563.
- Geçmişten Günümüze Alevilik I. Uluslararası Sempozyumu Tebliğler Kitabı*, I-II, (ed. Mehmet Yazıcı, Murat Varol) Bingöl Üniversitesi Yayınları, Bingöl 2014.
- Günay, Ünver, *Din Sosyolojisi*, 9. Baskı, İnsan Yayınları, İstanbul 2010.
- İbn Haldun, *Mukaddime*, thk: Ahmet Za'bi, Beyrut, ts. [Daru'l-Erkam].
- Karasu, Doğan, *Bingöl'de Sosyal ve Kültürel Yaşam*, İstanbul 2004.
- Korkutata, Zeki, *Bingöl'de Dini Hayat*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2005.
- ....., "Bingöl Halkının Sosyal Hayatta 'Din Tutumları' Üzerine", *II. Bingöl Sempozyumu*, Bingöl Belediyesi Kültür Yayınları, Bingöl 2009, ss. 781-789.
- Özdemir, Muhittin, "Bingöl'de Dini Hayatın Bir Parçası Olarak Mezhep Olgusu", *I. Bingöl Sempozyumu*, Bingöl Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi Yayınları, Bingöl 2007, ss. 249-271.
- Sarıbay, Ali Yaşar, *Siyasal Sosyoloji*, 3. Baskı, Ceylan Matbaacılık, Bursa 1996.
- Slattery, Martin, *Sosyolojide Temel Fikirler*, (Yay. haz. Ümit Tatlıcan, Gülhan Demiriz), 4. Baskı, Sentez Yayınları, İstanbul 2011.
- Taşgın, Ahmet, "Bingöl Çevresi Aleviler", *I. Bingöl Sempozyumu*, Bingöl Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi Yayınları, Bingöl 2007, ss. 229-235.

